

Toen bisschop Godschalk op 3 januari 1892 overleed, had hij de tekst van zijn Vastenmandement voor dat jaar reeds gereed. In opdracht van kapittel-vicaris Antonius van de Laar werd de brief op de eerste zondag van de Vasten in alle kerken van het bisdom gewoon voorgelezen. Godschalk bleek als uitgangspunt voor zijn betoog een gedachte, ontleend aan het slot van *Rerum Novarum* te hebben genomen. Hij poneerde, 'dat, zoo de menschelijke maatschappij moet genezen worden, alléén de terugkeer tot het leven en de grondregels des Christendoms, hare genezing zijn zal'. Op een van die 'grondregels', te weten de christelijke liefde en ware naastenliefde, 'die alles verdraagt en alles verduurt', ging hij vervolgens nader in. Beoefening van die liefde gaf de christen 'den noodigen moed en sterkte om elke verdrukking naar ziel of ligchaam, hoe groot en zwaar die ook moge zijn, met gelatenheid te verdragen, ja zelfs, in navolging van den H. Paulus, met blijdschap te verduren ...'.²⁹ Ook Godschalk negeert in zijn Vastenmandement de kentering of omslag, die in het pauselijk spreken over 'de nieuwe toestanden' inmiddels had plaatsgevonden. Leo XIII had in verband met de sociale kwestie immers onomwonden te verstaan gegeven, dat de sociale zorg niet kon worden overgelaten aan de individuele bereidheid van mensen om elkaar lief te hebben. Het was nodig een zinvol bestaan te creëren voor iedereen. Het recht daarop moest door de betrokkenen zelf bevochten worden en de wereldlijke overheid moest hiervoor voldoende garanties scheppen.

Godschalks opvolger, Wilhelmus van de Ven, die op 27 mei 1892 werd benoemd, ging er al evenmin toe over bij zijn spreken over het sociale vraagstuk *Rerum Novarum* van meet af aan expliciet als richtsnoer te hanteren. Daarvoor was hij vermoedelijk te beducht voor tegenwerking van de in zijn dioceses inderdaad machtige katholieke fabrikanten. In zijn eerste Vastenmandement, dat dateert van 29 januari 1893 wijst hij - overigens zonder *Rerum Novarum* zelfs maar te noemen - op de noodzaak van 'een levendig en krachtdadig geloof met waren godsdienstzin' als middel om 'de zoogenaamde sociale quaestie tot oplossing te brengen':

Het menschdom, de maatschappij is niet te redden door menschelijke middelen, door menschelijke wetten of magten. Er moet niet slechts eene uiterlijke, er moet ook, en vooral, eene innerlijke verbetering bewerkt worden ... Die innerlijke verbetering nu kan niet verkregen worden dan door het geloof met zijne goddelijke kracht ... Wie

29. Zie vorige noot, 334-349.